

287765

TEORIILE d-lui MIHAIL MANOILESCU

ASUPRA

COMERȚULUI INTERNAȚIONAL ȘI A PROTECȚIONISMULUI

BCU Cluj / Central ^{DE}University Library Cluj

Ing. CRISTEA NICULESCU

Profesor Suplinitor la Școala Politehnică
din București

TIP. ZIARULUI „UNIVERSUL“
București, Str. Brezoianu, 23 — 25

TEORIILE d-lui MIHAIL MANOILESCU

ASUPRA

COMERTULUI INTERNAȚIONAL ȘI A PROTECȚIONISMULUI

BCU Cluj / Central DEiversity Library Cluj

Ing. CRISTEA NICULESCU

Profesor Suplinitor la Școala Politehnică
din București

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201301780

TIP. ZIARULUI „UNIVERSUL“

București, Str. Brezoianu, 23 — 25

Teoriile d-lui Mihail Manoilescu asupra comerțului internațional și a protecționismului

I. INTRODUCERE

Încă dela sfârșitul secolului XIV-lea, pe timpul lui Richard al II-lea, Anglia începuse să ducă politica, ce a fost caracterizată prin denumirea de Sistemul mercantil, căutând pe de o parte să obțină din interiorul țării cât mai multe produse agricole și industriale, iar pe de alta să strângă pentru transportul cu navele naționale cât mai multe din produsele ce se schimbau între popoare. Sub Cromwell, acțiunea în această direcție este mult intensificată, pentru a pune la contribuție activitatea economică a coloniilor. De data aceasta sistemul mercantil este oarecum modificat prin aceea că metropola își rezervă activitățile productive, în special cele cu caracter industrial și de transport, *lăsând pe seama coloniilor activitățile slab productive*, în special agricultura și extragerea de materii prime.

Cu timpul, coloniștii americani voind să se dea și ei unora din activitățile productive, metropola a început să se apere *prin măsuri legislative*. Pe vremea când America nu posedă încă oi, coloniștii au fost împiedecați să se aprovizioneze cu lână, așa ca să fie siliți să cumpere postavurile englezești; tot *prin lege* era oprită înființarea de lămoare, cuptoare înalte, etc., pentru producerea de fier. Rezultatul nu putea fi decât acea îmbogățire a metropolei, care i-a dat și puterea și strălucirea cunoscută.

Dar lucrurile nu puteau să meargă la nesfârșit. Coloniștii americani au căutat să înfrângă opunerea metropolei, eludând pe cât se putea dispozițiile legale și mergând până la revoluția care le-a dat libertatea.

Pe de altă parte, Franța începuse și ea, încă de pe vre-

mea lui Colbert, să se industrializeze, nu însă cu intensitatea Angliei.

Față de aceste schimbări, către sfârșitul cesolului al XVIII-lea, Anglia nu mai putea duce politica de până atunci; nu mai putea întrebuința coercițiunea, cel puțin față de coloniile americane, și pentru produsele extrase din aceste colonii al căror comerț îl avusese în mână. Nu-i rămânea decât să folosească superioritatea, pe care *grație politicei de până atunci* o căpătase pe tărâmul industrial. În libera concurență, greu ar fi putut fi bătută de industriile născându-se în America sau de cele insuficient dezvoltate de pe Continent. *Corecțiunea* trebuia să fie înlocuită prin *persuasiune*. Celelalte țări trebuiau *convinse* să ducă ele o astfel de politică, încât să asigure mai departe Angliei situația de până acum: *cumpărătoare pe ieftin de produse brute și vânzătoare pe scump de produse industriale*. Și atunci, întâmplarea face ca o seamă de economiști englezi să dovedească „științific”, cum că politica dusă de țara lor până atunci, este ruinătoare pentru toată lumea și că, deschiderea largă a granițelor, libertatea deplină a schimbului între popoare, liber-schimbismul, nu poate duce decât la îmbogățirea tuturor.

Căci, spune d-l M. Manoilescu, „sunt specii de animale cari pentru a-și asigura preponderanța aruncă turburarea și confuziunea în inamicii lor. Sepia asvârle cerneala ei, pentru ca să fac așteptările săi, să-și piardă orientarea. Sunt teorii științifice, cari într'un fel inconștient n'au alt scop. Știința economică clasică a fost o marfă occidentală creată în occident pentru occident și pentru profitul său. Ea făcea pe celelalte popoare să piardă orientarea veritabilelor lor interese și le făcea să se încurce spre paguba lor în lormule de producțiune defavorabile pentru ele”. (Antagonismele materiale și unitatea spirituală a Europei. Comunicare la Academia Italiană, reproducă în revista „Lumea Nouă”, anul I, No. 8).

Teoriilor liber-schimbiste li s'a opus însă aproape peste tot *instinctul* popoarelor; cu foarte puține excepții, s'a dus pretutindeni o politică opusă, politica protecționismul. Iar rezultatele au fost foarte adesea contrarii celor la cari trebuia să ne așteptăm după teoria științifică a liberului schimb. Ch. Gide spune în această privință: „Poate cineva susține că negoțul dintre Anglia și Portugalia, care durează de un secol și jumătate, a îmbogățit *deopotrivă* cele două țări și în special Portugalia?” Și în altă parte: „Exemplul Statelor Unite și al Germaniei a dovedit că protecționismul putea să ducă tot așa de bine o țară la supremația industrială”. Atunci când s'a promulgat tariful Mac-Kinley, un economist englez profetiza astfel: „Dacă acest tarif va isbuti, politica noastră economică este întemeiată pe o greșală colo-

sală, care va aduce ruina noastră ca națiune”. Și cu toate acestea tariful a isbutit perfect, în ce privește Statele Unite”.

Fată în față s’au găsit *instinctul popoarelor* și *teoria științifică*; iar instinctul popoarelor s’a dovedit a corespunde mai bine realității decât teoria științifică. Logica ne spune, că în acest caz teoria științifică trebuie să aibă o parte slabă, din pricina căreia ajunge la rezultate neconforme cu realitatea.

Lumea s’a împărțit în două tabere, și una și alta admitând că pricina nu este vreun defect în raționamentele cari au dus la teoria liberului schimb. Unii însă susțin, că toată vina o are faptul că nu există liberul schimb real, că se împiedică prin măsuri artificiale concurența și că, dacă aceste piedici nu ar exista, teoria liberului schimb s’ar verifica neapărat prin rezultatele obținute. Alții, fără a contesta valabilitatea raționamentului teoriei liber-schimbiste, fac să intervie o serie de elemente secundare, din pricina cărora, ca o stare trecătoare, se impun o serie de măsuri cari să protejuească activitatea națională; însă, încă odată, *numai ca o stare trecătoare*, până ce activitățile sprijinite s’ar întări îndeajuns pentru a putea suporta liberul schimb, care rămâne starea ideală.

Spre deosebire de toată lumea, d. Mihail Manoilescu, a căutat acel punct slab, care trebuia să existe în teoria clasică a liberului schimb, și l-a găsit. Ca urmare, întreaga teorie a comerțului internațional trebuie să fie refăcută, plecând dela acel punct unde teoria clasică părăsise drumul drept.

Că aceasta poate avea urmări foarte mari, trebuie să ne așteptăm. Unul din cei cari au căutat să dărâme construcția d-lui Manoilescu, se exprimă astfel: „Teoria d-lui Manoilescu nu tinde decât să răvășească și să dea peste cap toate concluziile teoriei clasice, să-i înlăture și să-i înlocuiască temeiurile și principiile și — să spunem cuvântul! — să „revoluționeze teoria schimbului internațional, adică teoria împărțirii între națiuni a foloaselor specializării internaționale, așa după cum teoria valorii-lucru a lui Marx tindea să „revoluționeze” temeliile împărțirii ofloaselor diviziunii muncii în schimbul general” (Firmin Oulès. „Le problème du commerce international”. Paris 1934). Și mai departe: „Dacă țările agricole ar aplica teoria productivității, comerțul internațional, care și așa a fost strangulat de criza actuală, ar fi paralizat mulți ani de aci înainte prin această schimbare totală a orientării politice comerciale a unui grup însemnat de țări; iar criza, mai ales pentru țările industriale, ar deveni de sigur cronică. Dacă industrializarea țărilor agricole s’ar urma mulțumită unei protecții excesive în ritmul cel mai repede cu putință, așa cum sfâtuiește proaspăta concepție a schimbului internațional a d-lui Manoilescu, țări

industriale ale Europei occidentale, cari au fost leagănul civilizației moderne, ar risca să se năruie în convulsii economice și sociale”. Pentru liniștea cititorilor, îi prevenim că la finele cărții noastre vor ajunge la concluzii cu totul diferite.

D-l M. Manoilescu a publicat rezultatul cercetărilor sale în 1929 într-o carte apărută la Paris (Marcel Giard) sub titlul: „Théorie du protectionisme et de l'échange international”. Cartea a fost tradusă și publicată în englezește la Londra în 1931, în italienește la Milano în 1931 și în limba portugheză la San Paolo de Bresil în 1931. Revista „Industria lombarda” a provocat în 1932—33 un referendum asupra ideilor conținute în cartea dlui Manoilescu, referendum la care au răspuns 14 profesori italieni. În acelaș timp unii autori izolați s'au ocupat de această chestiune, fie publicând studii în revistele de specialitate, fie chiar scoțând volume speciale.

Tuturor cari l-au combătut, d. M. Manoilescu le-a răspuns cu deplin succes. Inșă din discuțiuni a reieșit un lucru: acei cari nu sunt deprinși cu mânuirea formulelor matematice întâmpină oricari dificultăți, atunci când vor să urmărească expunerea făcută în cartea d-lui M. Manoilescu, deși d-sa nu a făcut uz de matematicile superioare.

Pe de altă parte, în răstimpul dela 1929 până azi, d. Manoilescu a dus mai departe studiul chestiunii, așa cum a pus-o. De aceea am găsit nimerit să căutăm a face o expunere a teoriei comerțului internațional așa cum reiese din opera d-lui Manoilescu în care, pe de o parte să eliminăm cât se va putea mai mult, expunerea cu ajutorul formulelor matematice, iar pe de altă parte să cuprindem și întregirile pe cari d-sa le-a adus de la apariția cărții. Este bine înțeles că expunerea noastră nu va cuprinde toate amănuntele foarte interesante, cuprinse în cartea d-lui M. Manoilescu. Cititorul care ar dori să cunoască toate aceste amănunte va trebui să o citească. Expunerea noastră va putea servi astfel pentru ca unii să-și facă o idee de teoriile d-lui Manoilescu, iar alții să citească însăși cartea d-sale. Dacă vom fi atins cât de puțin acest scop, vom fi mulțumiți.

II. SOFISMUL LUI RICARDO

Se știe că teoria comerțului internațional, așa cum a fost cunoscută până acum și pe care se bizue liber-schimbismul, pornește dela cei trei autori clasici englezi: Adam Smith, Ricardo și John Stuart Mill.

Adam Smith, a pus principiul diviziunii internaționale a muncii, după care o țară scoate un folos din comerțul internațional ori de câte ori importă o marfă, pe care nu ar

putea-o produce singură decât în condiții inferioare (mai scump) față de străinătate.

Ricardo, mergând mai departe, a dovedit că o țară scoate un folos din comerțul internațional, nu numai importând o marfă pe care n'ar fi în stare să o producă decât în condiții de inferioritate absolută față de străinătate, (așa cum stabilise Adam Smith), dar chiar atunci când importă o marfă în producerea căreia se găsește în stare de superioritate față de străinătate, însă într-o superioritate mai mică decât o are în producerea altor mărfuri. Este ceea ce s'a numit *principiul avantajului comparativ*, în comerțul internațional.

În fine, John Stuart Mill, adâncind teoria lui Ricardo, a putut să stabilească legile după cari se împarte între două țări, ce fac schimbul, câștigul ce reiese din comerțul internațional.

Pentru motive pe cari le vom arăta mai jos, d. M. Manoilescu a căutat să verifice exactitatea principiului lui Ricardo, socotit de toată lumea ca piatra unghiulară pe care se sprijină întreaga teorie a liberului schimb. Iar verificarea a dovedit că raționamentul lui Ricardo păcătuiește și păcătuiește astfel, încât *principiul enunțat e fals*.

Vom expune sub forma unui tablou, exemplul clasic al lui Ricardo: Și Anglia și Portugalia pot produce vin și postav. Să ne închipuim că între aceste două țări schimbul se face pe baza liberului schimb, așa că între Anglia și Portugalia o anume cantitate de vin să se schimbe cu o anume cantitate de postav. Însă numărul de lucrători întrebuințați pentru producția fie a vinului fie a postavului, diferă în aceste două țări, și e dat prin tabloul următor :

Marfa ce se schimbă	Numărul de lucrători necesari pt. a produce marfa ce se schimbă		Raportul între numărul lucrătorilor necesari în Anglia față de Portugalia
	In Portugalia	In Anglia	
vin	80	120	1,50
postav	90	100	1,11

Portugalia poate să-și procure postav, fie direct în țară, întrebuințând 90 lucrători, fie indirect, pe cale comercială, cumpărând postavul din Anglia, cu o cantitate de vin pentru care a întrebuințat numai 80 lucrători. Deci, procurându-și postavul indirect, pe calea schimbului internațional, în loc să-l producă direct în țară, pe cale industrială, Portugalia economisește 10 lucrători. Ea are deci un folos procurându-și postavul din Anglia pe calea comerțului, *deși se găsește în stare de superioritate față de Anglia chiar și în ce privește*

postavul, (unde întrebuințează 90 lucrători față de 100 în Anglia). De ce? se întreabă Ricardo. Pentru că, răspunde el, superioritatea de producție a Portugaliei față de Anglia, este mai mare la vin decât la postav. Pe când raportul între numărul lucrătorilor necesar la producere între Anglia și Portugalia este la vin de 1,50, la postavul acest raport e numai de 1,11. Sau, ceea ce e tot una, pe când se întrebuințează pentru producerea vinului în Anglia cu 5% mai mulți lucrători decât în Portugalia, la postav se întrebuințează numai cu 11%.

În acelaș tip, se vede că și Anglia are interes să-și procure vinul prin import din Portugalia, dând în schimb postavul la care au lucrat numai 100 lucrători față de cei 120, câți ar fi fost necesari pentru a produce vinul în Anglia. De ce? Se întreabă iarăși Ricardo. Pentru că, răspunde el, de data aceasta Anglia se găsește în stare de inferioritate față de Portugalia atât în ce privește producția vinului cât și a postavului, însă inferioritatea este mai mică la postav decât la vin.

Și iată cum ambele țări au tot interesul să introducă diviziunea muncii internaționale, să se *specializeze*, Portugalia producând numai vin și Anglia numai postav.

Desigur că cititorul nu a văzut nici un punct slab în acest raționament, pe care l-a găsit riguros, am putea spune chiar matematic. Iar până la d. M. Manoilescu nimeni nu a găsit altfel.

Să dăm atunci alt exemplu, care va dovedi falsitatea principiului, așa cum a fost formulat de Ricardo și apoi vom arăta și eroarea de raționament căreia își datorește existența ceea ce trebuie numit nu principiul lui Ricardo, ci „sofismul” lui Ricardo.

Exemplul să-l dăm tot sub forma unui tablou, așezând în felul următor cifrele din tabloul de mai sus :

Marfa ce se schimbă	Numărul de lucrători necesari pt. a produce marfa ce se schimbă		Raportul între numărul lucrătorilor necesari în Anglia față de Portugalia
	In Portugalia	In Anglia	
vin	100	120	1,20
postav . .	80	90	1,12

Rapoartele 1.20 și 1.11 ne arată că sunt îndeplinite condițiile lui Ricardo, pentru a introduce specializarea. Portugalia să nu producă decât vin și Anglia să nu producă decât postav.

Căci :

Are superioritate Portugalia față de Anglia atât în ce privește vinul cât și postavul? Are.

Este această superioritate mai mare la vin decât la postav? Este. La vin raportul e 1.20 pe când la postav e numai 1.12 (în loc de 1.50 și 1.11 în exemplul lui Ricardo).

Vice versa :

Are Anglia inferioritate față de Portugalia atât în ce privește vinul cât și postavul? Are.

Este această inferioritate mai mică la postav decât la vin? Este.

Prin urmare, după principiul lui Ricardo :

Portugalia trebuie să producă numai vin, iar postavul să și-l procure din Anglia prin exportul de vin. Anglia trebuie să producă numai postav, iar vinul să și-l procure din Portugalia prin exportul de postav.

Și cu toate acestea, lucrurile nu stau așa.

Să reluăm raționamentul lui Ricardo : Dacă Portugalia produce postavul la ea acasă, întrebuințează 80 lucrători ; dacă și-l procură din Anglia trebuie să trimită o cantitate de vin- la care au muncit 100 lucrători. *Unde este atunci economia?* Din contră, Portugalia este păcălită întrebuințând pentru procurarea indirectă, pe calea schimbului internațional a postavului 20 lucrători mai mult decât îi trebuie pentru a și-l procura direct, prin fabricare la ea acasă. Este adevărat că Anglia nu e păcălită de loc. Trimițând postav în Portugalia pentru a obține vin, cheltuiește munca numai a 90 lucrători în loc de 120 câți i-ar fi trebuit dacă voia să producă vinul la ea acasă.

Unde este atunci eroarea în raționamentul lui Ricardo?

Să revenim la acest raționament :

Pentru ce, în exemplul lui Ricardo, avea interes Portugalia să aducă postavul din Anglia în schimbul vinului? Pentru că dădea vinul, la care muncise 80 lucrători, în schimbul postavului, pe care nu l-ar fi putut produce decât cu 90 lucrători. Inșă în principiul — noi îi vom zice de aci înainte „sofismul” — lui Ricardo, această cauză e înlocuită cu alta : superioritatea comparativă a Portugaliei în ceea ce privește producția vinului față de producția postavului. Prin urmare una se spune în premise, alta în concluzie.

Reiese prin urmare că, *atunci când o țară se găsește în alternativa de a-și produce singură sau de a-și aduce din străinătate o marfă, nu trebuie să aibă în vedere decât un singur lucru : La ce consumă mai multă muncă? — la producerea în țară a obiectului ce ar fi vorba să importe, sau la producerea obiectului pe care îl dă în schimb, când importă?* — Aceasta ar constitui, ceea ce am putea numi „legea Manoilescu” și care s’ar putea exprima astfel :

„O țară are interes să importe o marfă, renunțând la producerea ei, ori de câte ori poate produce, cu mai puțină muncă, cu mai puține sacrificii, o altă marfă în schimbul căreia să poată face importul. O țară are interes să producă

singură o marfă, ori de câte ori nu poate produce mărfurile în schimbul cărora ar trebui s'o importe, de cât cu mai multă muncă, cu mai mari sacrificii, de cât marfa în chestiune.

Această lege este într'adevăr stabilită pe baze științifice.

Ea nu presupune nimic altceva, decât ceea ce a presupus Ricardo, și nu face decât să înlătore devierea dela logică grație căreia s'a născut sofismul acestuia.

III. URMĂRILE LEGII MANOILESCU

Este evident că legea Manoilescu înlocuiește nu numai sofismul lui Ricardo, dar și tot ce își are originea în acest sofism. *Nu ne importă starea de superioritate sau inferioritate de producție „față de străinătate“; ci starea de superioritate sau inferioritate în producția „interioară“.* Nu ne importă dacă suntem superiori Angliei în ce privește producția vinului sau a postavului, ci — când e vorba să importăm sau nu postav — dacă putem produce această marfă în condiții superioare sau inferioare față de vinul pe care trebuie să-l exportăm pentru a plăti postavul.

„Spune-mi nu numai ce cumperi, dar și cu ce plătești, pentru a-ți spune dacă cumperi scump sau eftin“, zice D-l M. Manoilescu. — Căci „avantajul unei operații de import nu atârnă numai de : „Cum cumpărăm“, ci — și mai cu seamă de : „Cum ne creem puterea de cumpărare“.

Dar legea Manoilescu dă rămă și teoria avantajului absolut a lui Adam Smith, aceia după care, atunci când trebuie să ne hotărîm dacă să importăm sau nu postav, singurul factor hotărîtor este dacă putem produce sau nu postavul în condiții de superioritate față de alții. Căci, încăodată, după demonstrația d-lui Manoilescu, *nu superioritatea FAȚĂ DE ALȚII intră în cumpănă, ci superioritatea internă FAȚĂ DE MARFA CE TREBUE SĂ DĂM IN SCHIMB.* Vedem acum, după cum am făgăduit, de ce d. Manoilescu pornește dela dărâmare sofismului lui Ricardo.

Însă această dărâmare indirectă a teoriei avantajului absolut, poate să nu fie suficientă. Este adevărat că un lucru, în contradicție cu ceva dovedit, este fals; însă pot să fie oameni cari să ceară și o dărâmare directă. De ce anume acel lucru e fals? De ce teoria avantajului absolut e falsă?

Acest principiu a lui Smith pornește dela un postulat : „Popoarele, ca și indivizii, trebuie să cumpere cât mai eftin posibil“. Pe vremuri Caragiale al nostru a ridiculizat acel : „In viața popoarelor, ca și a indivizilor...“ *Acest postulat presupune un lucru, ce s'a dovedit fals : anume că interesul general este suma intereselor particulare.* Intrăm aici într'o chestiune mult mai adâncă, aceia a temeiniciei internaționalismului sau a naționalismului.

Lăsând la o parte această chestiune generală, d. Manoi-lescu a dat un exemplu concert, care arată existența antago-nismului între interesul național și interesul particular, *chiar în cazul comerțului internațional.*

Cărbunele străin poate reveni în România la 6000 lei, pe când cărbunele indigen de aceeași calitate revine la 7500 lei. Conform principiului avantajului absolut, țara păgubește câte 1500 lei la fiecare vagon de cărbuni, pe care îl produce în interior în loc să-l cumpere din afară. Inșă pentru a pro-duce 100 vagoane de cărbuni la noi este nevoie de 10 per-soane timp de un an. Dacă ne hotărîm să nu mai producem cărbuni ci să-i importăm, va trebui ca aceste zece persoane să fie întrebuințate la producerea altei mărfi, pe care s'o ex-portăm pentru ca să putem plăti cărbunii ce-i importăm. Dar, pentru a produce mărfuri de export în valoare de lei 600.000, cât ar costa cele 100 vagoane de cărbuni importate, este nevoie de munca *nu a 10 persoane, ci a 20 persoane,* timp de un an. Cu alte cuvinte, pe lângă cele 10 persoane rămase libere din închiderea minelor de cărbuni, ar mai tre-bui să luăm încă atâtea din cele carilucrau în alte direcții, pentru a produce fie mărfuri ce se consumau în țară, fie mărfuri ce se exportau pentru a importa alte persoane.

Țara ar dispune la urmă, pentru nevoile ei, de o can-titate mai mică de produse, deci va pierde, *deși interesele in-dividuale ale importatorilor ar fi satisfăcute.* Cluj

Dar principiul avantajului absolut mai are două părți în ceartă cu logica.

Inșă în fenomenul schimbului internațional intră nu numai acest interes al întreprinzătorului, ci și o sumă de alte interese individuale, cari au drepturi mult mai mari să hotărască. Să presupunem că în cazul de care am vorbit, al cărbunilor, diferența de 1500 ar reprezenta tocmai profitul întreprinzătorului. Neexistând profit, acesta se va lăsa de a-facere și va hotărî, *ca urmare a interesului său,* că e prefe-rabil să importăm cărbuni în loc să-i producem în țară. Inșă, în afără de întreprinzător, mai sunt interesați în industria cărbunelui o sumă de factori : lucrători, profesioniști, negus-tori, producători de materiale necesare industriei cărbune-lui, etc. și nu se poate spune că toți acești factori nu au greu-tatea lor în socotirea interesului general, fără a mai vorbi de Stat ca receptor de impozite. Așa încât prima parte în ceartă cu logica din principiul avantajului absolut, este că *în fenomenul schimbului internațional intră mai mulți fac-tori, iar hotărîrea atârnă de interesul unuia singur, fără ca el să fie neapărat acela care ar trebui să hotărască.*

A doua parte în ceartă cu logica este că se înlocuește superioritatea de producție, prin superioritatea de concu-rență la preț, (un mijloc analog cu cel desvăluit în sofismul

lui Ricardo). *Sunt două lucruri a căror identitate S'A PRESUPUS, FĂRĂ A SE DOVEDI.*

Și acum intrăm în a doua parte a operii d-lui M. Manoilescu.

Teoreticianii liberschimbismului s'au mărginit să vorbească de superiorități — absolute sau relative — fără a isbuti să găsească un sistem de *a măsura aceste superiorități*, fără de care întreaga teorie — chiar dacă ar fi adevărată — plutește în vag. Această lacună a împlinit-o d. M. Manoilescu prin teoria productivității, pe care o vom expune în cele ce urmează.

IV. TEORIA PRODUCTIVITĂȚII

De ce o cantitate anumită de vin se schimbă cu o anumită cantitate de postav? Fiindcă valoarea lor de schimb, „valoarea lor comercială“, este aceeași. Dacă 100 litri de vin vor costa 400 lei, iar un metru de postav va costa tot 400 lei, 100 litri de vin se vor schimba pe 1 m. de postav. Dacă, acum, pentru a produce cei 100 litri de vin este nevoie de 80 lucrători, fiecare din acești lucrători *va produce* o valoare de schimb egală cu $400 : 80 = 5,00$ lei pe lucrător. Iar dacă, pentru a produce 1 m. postav e nevoie de 90 lucrători, fiecare din ei *va produce* o valoare de schimb egală cu $400 : 90 = 4,44$ lei pe lucrător. Este evident că, dacă în loc să luăm numărul de lucrători cari produc aceeași valoare de schimb, am raporta pentru fiecare din cele două mărfuri o anumită valoare de schimb la numărul de lucrători, cari au muncit timp de un an pentru a o produce, rezultatele vor fi aceleași. Tot 5,00 lei pe lucrător vom obține de exemplu dacă vom raporta o valoare de 1200 lei (care ar corespunde la 300 litri de vin) la 240 lucrători (cari ar fi necesari pentru a produce această valoare de schimb în vin de 1200 lei).

Atunci când pentru a produce aceeași valoare de schimb se întrebuițează un număr mai mic de lucrători, câțul de mai sus este mai mare și viceversa : când se întrebuițează un număr mai mare de lucrători, câțul este mai mic. Prin mărimea lui, *acest câț caracterizează prin urmare cea ce d. M. Manoilescu a numit „PRODUCTIVITATEA“ în ramura de producție respectivă. EL MĂSOARĂ acea superioritate*, care făcea că Portugalia avea interes să producă vin și să importe postav. În cazul vinului, și în Portugalia, productivitatea în exemplu lui Ricardo era de 5,00 lei, pe când productivitatea în cazul postavului era numai de 4,44 lei. Portugalia are interes să importe postav, fiindcă productivitatea în postav e numai de 4,44 față de 5,00 cât e productivitatea în vin.

Și atunci legea Manoilescu poate fi expusă în felul următor : „O țară are interes să importe o marfă, renunțând

la producerea ei, ori de câte ori productivitatea în această marfă este mai mică decât în o altă marfă, pe care o poate exporta¹⁾.

Rămâne de văzut în fiecare caz în parte, dacă este satisfăcută această condiție.

V. SOCOTIREA PRODUCTIVITĂȚII

Am văzut că productivitatea este cifra care arată VALOAREA DE schimb produsă de un lucrător într'o anumită ramură. În starea de dezvoltare industrială de azi, un produs cuprinde munca lucrătorilor din mai multe industrii. Într'o anumită cantitate de postav intră nu numai munca personalului din fabrica din care a ieșit postavul, ci și munca oamenilor cari au produs lâna, materiile colorante și celelalte ingrediente, combustibilul necesar pentru producerea forței motrice, etc. La rândul lor materiile colorante, combustibilul, nu sunt numai produsul muncii personalului întreprinderilor furnizare, ci și al altor întreprinderi dela cari s'au alimentat cu anume materiale și materii prime, etc.

În aceste condiții, determinarea productivității ar părea aproape imposibilă. D. M. Manoilescu a găsit mijlocul de a simplifica lucrurile, și anume calculând productivitatea agenților dintr'o singură întreprindere. În acest caz, numărul personalului (care trebuie să intre în numărul productivității) este cunoscut: fiind numărul personalului întreprinderii în chestiune. Numărătorul productivității (valoarea de schimb produsă de acești lucrători) se obține scăzând din valoarea de schimb a produsului dintr'un an al întreprinderii în chestiune, valorile de schimb cari nu sunt produsul personalului în chestiune, valori pe cari d. M. Manoilescu le numește *preexistente*. Ceiace rămâne din această scădere a valorilor preexistente din valoarea totală, poate fi numit „valoarea de schimb netă“ (spre deosebire de valoarea totală, care poate fi numită „valoarea de schimb brută“).

Valorile preexistente sunt: materiile prime transformate, combustibilul întrebuințat la producerea forței motrice, sculele consumate în timpul lucrului, materiale furnizate și servicii prestate de alte întreprinderi (luminat, încălzit, transporturi, descărcări, etc.), în fine întreținerea și amortizarea instalațiilor. Asupra cifrelor cari trebuie socotite pentru fiecare din aceste valori preexistente, d. M. Manoilescu dă anumite amănunte, asupra cărora noi nu vom insista.

Se poate atunci lua productivitatea tuturor întreprin-

¹⁾ În aplicarea legii d-sale d. M. Manoilescu înlocuiește productivitatea mărfii, ce trebuie exportată, prin productivitatea mijlocie a țării (despre care vom vorbi mai jos).

derilor prin cari au trecut diferitele produse, pentru a ajunge la acel care se aruncă pe piață, și din combinarea acestor productivități să se scoată productivitatea produsului din urmă.

Din studiul productivităților în diferite ramuri de activitate, se pot scoate o serie de învățăminte de o extremă importanță, ceea ce ne propunem să arătăm.

VI. PRODUCTIVITATEA IN DIFERITE RAMURI DE ACTIVITATE

Cu toate lacunele cari există în statisticile unor țări, d. M. Manoilescu a reușit să calculeze, cu aproximație suficientă, productivitățile diferitelor ramuri de activitate după țări. Aceste calcule arată :

1. *Că în aceeași țară* productivitățile prezintă *diferențe foarte mari*, și anume :

a) *In regulă generală agricultura se așează printre activitățile cu cele mai mici productivități*, productivitatea în agricultură fiind inferioară productivității medii în industrie.

Socotind pentru 23 țări, d. M. Manoilescu găsește că în agricultură se folosesc 179 mil. producători, cari la un total al producătorilor de 343 mil., ne dă, pentru agricultură, un procent de 52%. În același timp, producția agriculturii era de 2132 mil. din totalul de 10.780 mil., deci 20% din total. Atunci, dacă de o parte în agricultură 20% din venitul total al națiunilor e produs de 52% din agenții producători, iar de altă parte 80% din venit de 48% din agenții producători, o simplă socoteală ne arată că productivitatea medie în industrie, trebuie să fie de 4,35 mai mare decât în agricultură.

Din datele lui Woytinsky, reiese că, productivitatea în agricultură în Rusia, era, în 1897, de 5,5 L. st./agent. an, față de 21,5 L. st./agent. an. prod. medie în industrie. Deci productivitatea medie în industrie era de 4 ori mai mare decât în agricultură¹⁾.

In România de azi, productivitatea în agricultură este de cel mult 20.000 lei/agent. an (dacă nu se ține seama de munca femeilor, căci, dacă se ține seama și de această muncă, productivitatea în agricultură la noi, e și mai mică). *In schimb productivitatea medie în industrie, e de 80—100.000 lei/agent. an. Avem deci și la noi raportul 4—5 între productivitatea medie în industrie și cea în agricultură.*

¹⁾ Pentru cititorii ne deprinși cu sistemul unităților de măsură derivate, vom atrage atențiunea că anume unități se exprimă prin simbolurile algebrice ale unităților de bază. Astfel viteza se exprimă prin m/sec, munca mecanică prin kgr. m., etc. În mod analog productivitatea se exprimă în lei/agent. an, ea provenind din împărțirea unei valori prin numărul agenților întrebuițați într'un an

b) În industrie productivitatea variază apreciabil dela o ramură de industrie la alta. Astfel la noi, în 1928, cea mai mică productivitate în industrie a fost în industria lemnului (49987 lei/ag. an.), iar cea mai mare în industria chimică (248.000 lei/ag. an.), în raportul de 1 la 5. În 1931 avem la bază industria ceramică cu 27.600 lei/ag. an., iar la vârf tot industria chimică cu 163.500 lei/ag. an., sau în raportul de 1 la 6.

În Statele-Unite și în 1914 productivitatea a variat de la 800 dol. ag. an. în atelierele de reparație de material rulant de C. F., la 3430 dol./ag. an. industria chimică, deci în raportul 1 la 4.

2) *În țările industriale disparitatea între productivitatea în industrie și cea în agricultură e mai mică decât în țările agricole.*

Am arătat că în Rusia și România productivitatea în agricultură stă față de productivitatea în industrie în raportul de 1 la 4.

În schimb în Anglia, în 1897, productivitatea în agricultură era de 65 L/ag. an. față de 102 L/ag. an. în industrie. Deci în raport numai de 1 la 1,6. În Statele-Unite raportul este de 1 la 2.

La noi disparitatea între productivitatea în industrie și cea în agricultură, e cel puțin de două ori și jumătate mai mare decât în Anglia și de două ori mai mare decât în Statele-Unite.

Ca urmare a acestei situații, fiecare țară va avea o productivitate medie a sa; la țările cu caracter industrial, productivitatea medie va fi mai mare, la cele cu caracter mai pronunțat agricol, această productivitate medie va fi mai mică. Cifrele cari arată aceste productivități medii, vor constitui un fel de *coeficienți de propășire economică* a diferitelor țări.

VII. INFLUENȚA CAPITALULUI

Am arătat că productivitatea, așa cum a fost definită mai sus, adică raportul între valoarea de schimb netă și numărul lucrătorilor cari au produs-o, constituie criteriul după care putem compara între ele două ramuri de producție, pentru a stabili, dacă avem interes să importăm sau nu produsele uneia, în schimbul produselor celorlalte. Am arătat că ea poate fi stabilită, chiar pe baza cifrelor statistice actuale, cu destulă exactitate, pentru a ne putea servi în socotelile noastre. Negreșit, statisticile se stabilesc în vederea unui anumit scop, așa că până acum ele nu au avut în vedere calculele de productivitate și s'ar fi putut întâmpla ca să nu poată servi de loc în acest scop. Este sigur că, atunci când se vor stabili anume statistici pentru nevoile cal-

culelor de productivitate, vom putea pătrunde mult mai adânc în miezul chestiunii și vom putea obține rezultate de o precizie, care va înlătura orice discuțiune. Așa încât, *indiferent de preciziunea cu care suntem în stare să calculăm azi productivitatea, ea ne poate da un răspuns sigur la întrebarea, dacă e mai bine să producem în țară sau să importăm o marfă.*

Pentru a lămuri bine lucrurile, căci aci stă tot nodul chestiunii, vom spune încă odată că legea Manoilescu presupune — așa cum presupusese și Ricardo — că o țară are interes să producă o marfă atunci când întrebuițează mai puțini lucrători decât pentru marfa pe care ar trebui s'o dea în schimb în caz de import.

Productivitatea nu face decât să transpuie în cifre concrete, să măsoare acest interes.

Exemplul pe care l-am dat mai sus, al cărbunelui, este o aplicare într'un caz real, a legii Manoilescu. Pe baza productivității, se stabilește că importând cărbunii în loc să-i producem singuri, va trebui ca, pe lângă 10 lucrători liberați prin această operație, să mai luăm alți 10 lucrători, cari lucrau în altă parte.

Cu toate acestea, mulți și-au pus o întrebare : ține legea Manoilescu socoteală de toate împrejurările cari trebuiesc să intervie în socotirea interesului la import sau producție proprie ? Nu cumva trebuie să intre în joc și alte elemente, de cari, fiindcă nu a ținut socoteală Ricardo pe vremea lui, nu e un motiv să nu ținem socoteală noi azi ? În special se pune chestiunea *influenței capitalului*.

Această chestiune a influenței capitalului, se prezintă atât de natural spiritului, încât însuși d. M. Manoilescu și-a pus-o astfel : „Problema producției pentru o țară, se pune — în întregul ei — sub forma următoare : dat fiind un număr de muncitori și un capital disponibil, (acumulat) într'un cadru determinat de posibilități naturale, să se găsească întrebuițarea optimă ce se poate da acestor muncitori și acestui capital, pentru a obține o producție netă maximă“.

Unul din critici, d. Oulès, mergând mai departe, afirmă : „Pentru o țară agricolă ca România, unde pământul e foarte roditor și metodele de cultură rudimentare, este posibil, ba chiar probabil, că investirea de capitaluri în agricultură ar îngădui să se obțină la început sporuri de producție atât de ridicate față de trecut — căci în agricultură, atunci când se îmbunătățesc metodele și procedeele de cultură, randamentele înainte de a deveni descrescânde din contra cresc foarte repede — încât să fie mai avantajos pentru țară ca să-și procure articolele industriale prin schimb, în loc de a le produce direct“.

Referindu-ne la exemplul concret al cărbunilor, aceasta

ar însemna : E adevărat că, în starea de azi, renunțând la producția cărbunilor, Țara Românească ar trebui să puna să lucreze 20 lucrători spre a produce grâul cu care să cumpere cărbunii pe cari îi scoteau numai 10 lucrători. Inșă, prin renunțarea la producția directă, devine disponibil capitalul care era necesar în industria cărbunelui.

Nu cumva, trecând și acest capital în agricultură, vom îndoi cel puțin productivitatea celor 10 muncitori, cari ar veni împreună cu acest capital, așa încât cel puțin să nu mai fie nevoie de alți 10, așa cum ar fi nevoie dacă am menține starea de azi din agricultură?

Am văzut că d. Oulès răspunde de la început, că acest lucru e foarte probabil. Deocamdată constatăm un lucru : d. Oulès avea la îndemână un mijloc peremptoriu pentru a-și susține teza; n'avea decât să ia exemplul concret al d-lui M. Manoilescu și cu cifre să arate că dreptatea nu este de partea acestuia, așa cum d. Manoilescu a făcut în cazul lui Ricardo. Nici d. Oulès și nimeni altul nu a făcut aceasta, cea ce este cel puțin o indicație că, teoria d-lui Manoilescu nu poate fi dărâmată.

Înainte însă de a merge mai departe, trebuie să atragem atenția asupra unui alt lucru. Ori care ar fi răspunsul ce s'ar da la întrebarea de mai sus, legea Manoilescu așa cum a formulat-o d-sa, rămâne perfect în picioare. Căci, în orice caz, influența capitalului nu ar putea fi alta decât de a modifica productivitatea actuală, deci de a introduce ca termen de comparație o altă cifră. Așa încât nu legea s'ar schimba, ci cifrele cari trebuiesc puse față în față, conform acestei legi. De altfel productivitatea se poate schimba, după cum vom arăta, și din alte pricini ; în toate cazurile legea va rămâne în picioare, criteriul de măsurare al interesului național va rămâne același. Este evident, de exemplu că dacă străinătatea s'ar hotări să ne plătească de două ori mai scump produsele, nu ar mai trebui ca pentru cărbunii produși de 10 oameni de la noi să dăm alte produse, la cari e nevoie de munca a 20 oameni, ci numai tot a 10 oameni, așa că nu ar mai intra în cumpănă 10 cu 20 oameni, ci 10 tot cu 10.

Acestea fiind zise, să cercetăm afirmația d-lui Oulès : „este posibil, ba chiar probabil“... și să intrăm dela început în concret. Este posibil ca printr'un spor de capital, oricare ar fi el, să dublăm producția pe cap de muncitor agricol, așa cum ar trebui pentru ca să nu mai avem interes să producem singuri cărbunii? Cifrele răspund categoric : NU. Intr'adevăr, dacă s'a dus undeva folosirea până la maximum a capitalului, este de sigur în Statele-Unite. Inșă, după anuarul statistic al Soc. Națiunilor, în perioada 1925—1929 s'a produs în Statele-Unite 9,2 chintale de grâu la ha., față de 8,5 la noi. Deci sporul de producție la ha., datorit folo-

sirii la maximum a capitalului în Statele-Unite este cel mult de 8%, nu de 100% cât ar trebui în cazul cărbunilor (și industria cărbunelui nu este chiar cea mai productivă dintre industrii, iar exemplul cărbunilor luat de d. M. Manoilescu nu este cel mai tipic, existând alte activități, unde diferența de productivitate trece chiar de 400%).

Acolo unde se simte într'adevăr efectul capitalului, este în producția pe cap de lucrător, iar când e vorba de agricultură, în numărul de ha. pe care te poate munci un om. În Statele Unite de ex., revin unui lucrător peste 17 ha. față de 2 ha. cât revin unui muncitor agricol dela noi. Inșă noi nu mai avem pământ de distribuit, așa încât — dacă ne-am hotărî să nu mai producem cărbuni — ar trebui ca muncitorii disponibili să-i băgăm peste lucrătorii agricoli existenți, deci nu să sporim, ci să reducem bucata de pământ ce revine fiecărui muncitor agricol. Prin urmare va fi imposibil să dublăm producția lucrătorilor băgați peste ceilalți, ori care ar fi capitalul ce le-am pune la dispoziție!

VIII. EFICIENȚA CAPITALULUI ȘI COEFICIENTUL DE CALITATE AL ACTIVITĂȚILOR

Să reluăm atunci problema influenței capitalului, așa cum a pus-o d. M. Manoilescu.

Este evident, că nu se poate spune a priori dacă în toate cazurile, adăogirea de capital la activitățile cu o productivitate mai mică, prin sustragerea lui dela cele cu o productivitate mai mare, va spori sau nu productivitatea cea mică atât, încât să întrecă pe cea mare. Pentru a răspunde sigur la această întrebare, va trebui ca în fiecare caz să se facă o socoteală bazată pe date reale. Inșă d-l M. Manoilescu a căutat să vadă, care ar fi în linii generale situația. Pentru aceasta, alături de noțiunea de productivitate a muncii — raportul între valoarea de schimb netă și numărul de agenți cari au produs-o, — d-sa a introdus o noțiune analogă — raportul între valoarea de schimb și capitalul investit în întreprinderea care a produs-o. Acestui din urmă raport d. M. Manoilescu i-a dat numele de „productivitatea capitalului”, ceiace în discuție a dat naștere la unele confuzii. De aceea noi îi vom zice „eficiența capitalului”.

Cu alte cuvinte, pe când productivitatea muncii era exprimată prin formula

$$p = \frac{P}{T}$$

(în care P este producția de schimb netă și T numărul agenților cari au produs-o);

eficiența capitalului ar fi

$$p = \frac{P}{C}$$

(în care P este iarăși producția de schimb netă, iar C capitalul care a produs-o).

Deși cele două noțiuni — productivitatea și eficiența capitalului — prezintă o mare analogie, nu trebuie să uităm un lucru: *numai productivitatea poate măsura interesul național de a produce direct sau de a importa o marfă.* Eficiența capitalului nu poate face acest lucru; ea nu poate da decât o *idee asupra posibilităților de a modifica productivitatea actuală prin schimbarea repartiției capitalurilor între diferitele activități.*

De altfel să nu se creadă că productivitatea nu ține socoteală de influența capitalului. Am văzut că printre valorile preexistente, cari se scad din valoarea de schimb brută pentru a obține pe cea netă, este și amortizarea instalațiilor. Inșă, ce este această amortizare, decât partea pe care capitalul a avut-o real în producție? Scăzând această parte, rămâne valoarea netă numai partea datorită muncii. Este adevărat că aceasta nu se dă în întregime muncitorilor, ci o parte este dată capitalului drept plată pentru că a sporit venitul muncitorilor; este partea care se numește profit.

Nu vom intra în discuția *legitimității* profitului. Pe noi un singur lucru ne interesează: contribuția reală a capitalului la producție nu este cuprinsă în valoarea de schimb netă; aceasta reprezintă numai contribuția muncii.

Ca și productivitatea, eficiența capitalului prezintă variații foarte mari dela activitate la activitate și dela țară la țară.

Statisticile americane, singurele cari dau toate datele necesare pentru calculul productivității și al eficienței capitalului, arată un lucru foarte interesant: *agricultura, care se găsea în stare de inferioritate față de industrie din punctul de vedere al productivității, se găsește în stare de inferioritate și din punctul de vedere al eficienței capitalului.* Pe când această eficiență este în industrie de 0.43, în agricultură ea este numai 0.15. Pentru a produce o valoare netă de 1 dolar, este nevoie de a investi — a planta, cum zice cu un termen plastic d. M. Manolescu — în industrie 2,2 dolari, iar în agricultură 6,6 adică de 3 ori mai mult. Aceasta arată că, ceia ce am găsit prin comparație cu cărbunii, se generalizează față de întreaga industrie: *nici odată capitalul liberat din industrie și băgat în agricultură nu va putea spori productivitatea acesteia pentru a atinge valorile din industrie.*

Reunind cele două valori, productivitatea și eficiența capitalului, în media lor geometrică :

$$c = \frac{P}{\sqrt{T \times C}}$$

D-l M. Manoilescu ajunge la ceiace D-sa numește *coeficientul de calitate* al unei ramuri de producție. Prin valorile sale, acest coeficient ne poate arăta *cari sunt industriile cari produc o anumită valoare de schimb cu minimum de lucrători și de capital.*

Pentru a urma mai departe cercetările foarte interesante pe baza eficienței capitalului și al coeficientului de calitate, e nevoie ca statisticile să adune anumite date, pe cari azi le lasă de o parte. Deocamdată ne mărginim cu constatarea foarte importantă pentru țările agricole: *agricultura se prezintă în stare de inferioritate față de industrie, atât din punctul de vedere al productivității, cât și al eficienței capitalului.*

IX. STUDIUL VARIAȚIILOR PRODUCTIVITĂȚII

Am văzut ce importanță are pentru o țară productivitatea în diferitele ramuri de producție. Am văzut că răsturnarea raporturilor de productivitate poate schimba radical interesele în ce privește structura comerțului exterior, precum și beneficiile pe care o țară le scoate din acest comerț. Reiese în mod evident interesul pe care-l prezintă studiul variațiilor pe care le prezintă productivitatea sub influența diferiților factori. Studiul făcut pe baza eficienței capitalului și chiar a coeficientului de calitate, nu poate servi decât ca o primă aproximație; el nu poate fi decât unilateral, deoarece nu face să intervie decât un singur factor care ar putea modifica productivitatea — capitalul — atunci când, în determinarea productivității mai intră și alți factori.

După tipărirea volumului său, d. M. Manoilescu a căutat să împlinească și această lacună, exprimând productivitatea sub o altă formă.

Dăm în cele ce urmează, operațiile de transformare pentru a ajunge la noua formulă, care bine înțeles, nu dă pentru productivitate o altă valoare, ea nefiind decât tot prima, însă sub o altă formă.

Deși ne-am silit să dăm cât mai ușor de urmărit operațiile — de altfel foarte simple, — de transformare, sfătuim pe cititorul cărui algebra nu-i e prea simpatică, să sară întreg pasajul în care sunt date aceste operații, și să se oprească la formula care este încadrată de noi, mai jos, într'un dreptunghi.

Am văzut că productivitatea este raportul dintre valoarea de schimb netă și numărul agenților cari au concurat la producerea ei. Dacă însemnăm valoarea de schimb netă cu P, dacă însemnăm numărul agenților cu T, iar productivitatea cu p, aceasta se poate exprima prin formula:

$$p = \frac{P}{T}$$

Din ce se compune valoarea de schimb netă P? Nu e nevoie ca cineva să fie prea deprins cu întreprinderile, pentru a-și da seama că, dacă din valoarea de schimb totală se scad valorile preexistente, mai rămân trei lucruri: totalul *salariilor* personalului, remunerația *capitalului*, precum și *partea Statului* și autorităților constituite (impozite, taxe, etc...). Dacă însemnăm:

Suma salariilor personalului cu S;
Remunerația capitalului cu R;
Partea Statului și autorităților cu I;

vom avea :

$$P = S + R + I$$

D-l M. Manoilescu lasă, deocamdată, de o parte factorul I, cuprinzând partea Statului și autorităților în remunerația capitalului.

Avem atunci :

$$P = S + R$$

Se știe că, remunerația capitalului este atât la sută din capital, sau prin formulă matematică, produsul dintre capital și dobândă.

Dacă însemnăm prin X dobânda și prin C capitalul, avem :

$$R = CX$$

așa încât :

$$P = S + CX$$

Și atunci formula productivității, care am arătat că e

devine

$$p = \frac{N}{T}$$

$$p = \frac{S + CX}{T}$$

sau

$$p = \frac{S}{T} + \frac{CX}{T}$$

Însă dacă împărțim suma salariilor (S) la numărul agenților (T), obținem salariul mediu; iar dacă împărțim Capitalul (C) la numărul agenților (T), obținem aceia ce d. M. Manoilescu a numit *capitalul specific*, adică valoarea Capitalului ce revine fiecărui agent întrebuințat.

Dacă atunci însemnăm cu :

s salariul mediu al agenților ;

q capitalul specific;

formula productivității devine

$$p = s + qX$$

Prin urmare se poate spune că productivitatea este : fie *raportul dintre valoarea de schimb netă și numărul agenților cari au produs-o*, fie *suma salariului mediu al agenților, la care se adaugă produsul dintre capitalul specific (sau capitalul pe agent folosit) și rentabilitatea capitalului*.

Dacă ne referim la prima formulă vedem că productivitatea atârnă de doi factori — este în funcție de două variabile, cum se zice în matematică — valoarea de schimb netă și numărul agenților cari au produs-o. La rândul său, valoarea de schimb netă atârnă de o serie de factori, între cari, primul este valoarea de schimb brută, adică prețul pe care străinii ni-l plătesc pentru produsele noastre. *Productivitatea atârnă și de cantitatea mai mare sau mai mică pe care o produce un lucrător, dar și de prețul pe care îl plătesc străinii pentru mărfurile noastre*. După cum spuneam mai sus, interesul nostru de a produce direct în țară o marfă (în loc de a o importa) scade pe măsură ce străinii se hotărăsc să ne plătească mai bine produsele.

Este aceasta un lucru foarte important, ce nu trebuie pierdut din vedere. Căci productivitatea poate crește și prin anumite eforturi și sacrificii, pe cari le-am face, pentru a spori producția pe cap de lucrător dar și prin sacrificiile pe cari le-ar face străinii pentru a ne plăti mărfurile mai scump. *Interesul străinilor este ca sacrificiile să le facem noi*, indiferent dacă rezultatele vor fi în raport cu sacrificiile, și de aceea suntem veșnic îndemnați să ne concentrăm toată atenția asupra agriculturii. De aceea interesul străinilor este ca noi să nu ne gândim că mai există un alt mijloc de a spori productivitatea, anume să plătească ei străinii, mai scump produsele noastre. Interesul nostru însă, e altul : interesul nostru este ca fiecare să facă sacrificiile ce-i revin, ca nu noi să facem sacrificii în locul străinilor și ca, în orice caz, rezultatele să fie în raport cu sacrificiile ce am face.

Dacă acum ne referim la a doua formulă, vedem că productivitatea atârnă de trei factori : salariile mijlocii,

capitalul specific și rentabilitatea capitalului. Aceasta a doua formulă scoate deci la iveală și influența capitalului, dar ne mai arată un lucru pe care l-am mai afirmat, anume că, nu numai capitalul determină productivitatea, ci și salariile mijlocii și remunerarea capitalului. Este adevărat că școala clasică nu admite că aceste două din urmă elemente ar varia; școala clasică „dovedește” chiar că ele nu pot varia dela o întreprindere la alta. Vom arăta mai jos, că și în această privință școala clasică e în greșeală. Să presupunem însă, deocamdată, că atât salariul mijlocii cât și rentabilitatea capitalului sunt fixe, iar capitalul specific variază dela o întreprindere la alta.

Formula ne arată că *productivitatea va fi cu atât mai mare cu cât capitalul specific va fi mai mare*. Însă, întrucât am arătat că o țară are interes să se dedea la acele activități în cari productivitatea e mai mare, am putea spune că, *atâta timp cât salariul mediu și rentabilitatea capitalului nu se schimbă dela o activitate la alta, o țară are interes să-și îndrepte capitalul spre acele activități în cari se poate investi mai mult pe cap de lucrător*. Am zis „în care se poate investi”, deoarece capitalul specific are o anumită limită pentru fiecare activitate. Această limită atârnă de două feluri de factori: tehnici și economici.

În fiecare ramură de activitate, tehnica se găsește într'un anumit stadiu de dezvoltare, care limitează capitalul ce se poate investi cu folos în mijloacele de sporire a producției pe cap de lucrător. Secerătoarea care și treeră, aduce de sigur o astfel de sporire, prin aceea că scutește de căratul la arie și toată manipulația la mașina de treerat. Omul care conduce secerătoarea, înlocuiește toată forfo-teala dela arie. Însă pentru a introduce o astfel de mașină, trebuie ca mai întâiu ea să existe, ceiace nu s'a întâmplat decât în ultimul timp, atunci când, de mult tehnica pusese la îndemână industriei mijloacele necesare pentru a spori producția pe cap de lucrător, în proporții mai mari decât o sporește secerătoarea-treerătoare. Există prin urmare o *diferențiere tehnică* între diferitele ramuri de activitate, ca posibilități de investire și deci ca productivitate.

În același timp, am arătat că în agricultură capitalul ce putem investi pe cap de lucrător, atârnă și de suprafața de teren ce putem da să muncească aceluiaș lucrător. În industrie putem, de exemplu, pune un fierar să lucreze la un ciocan cu aburi de zece ori mai puternic, fără ca pen+ru aceasta să fie nevoie de altceva decât de noul ciocan și cel mult un spațiu ceva mai mare decât până acum. Însă, dacă vrem să dăm plugarului, care ara 2 ha. mijloace mai puternice așa ca să poată ara 16 ha., trebuie să-i dăm nu numai acele mijloace, dar și *de 8 ori mai mult pământ!*

Ceiace nu se găsește întotdeauna; ba chiar acolo unde până acum se mai găsea, azi nu se mai găsește.

Însă pe lângă factorii *tehnici*, intervin și factori *economici*. Nu e destul să producem, trebuie să și scurgem produsele noastre, trebuie ca atunci când, prin sporirea capitalului specific, sporim și producția pe cap de lucrător, să găsim și un spor de consumatori.

Intensificarea investițiilor este mărginită de posibilitatea de a scurge sporul de producție ce reiese din această intensificare.

A intra în amănunte asupra acestei chestiuni, azi când toate eforturile se îndreaptă spre căutarea de deuseuri pentru mărfurile produse, ar fi să răpim cititorului un timp prețios. Ne vom mărgini numai să atragem atenția că productivitatea, ca indice de interes pentru diferitele ramuri de activitate, nu intră în joc decât atâta vreme cât e vorba de comerțul exterior. Productivitatea ne arată dacă avem sau nu interes să producem singuri o marfă, însă numai pentru nevoile noastre, nu și pentru export. Așa încât, nu putem trece peste capitalul specific, ce corespunde îndeșulării nevoilor interne.

Dacă prin urmare dezvoltarea tehnică într'o ramură, permite o anumită productivitate, nu o vom lua în socotelile noastre decât dacă ea corespunde unei producții ce nu întrece nevoile de consumație ale țării. În caz contrar va trebui să prevedem o producție mai redusă, un capital specific. (Si acum ne dăm seama că această limită depinde

Iată de ce chiar aceiași ramura de industrie poate avea diferențe de productivitate după țară.

X. VARIATIA SALARIULUI MIJLOCIU ȘI A RENTABILITĂȚII CAPITALULUI

Am spus că, economiștii clasici susțin că, atâta vreme cât nu intervin piedici artificiale, atâta vreme cât lăsăm natura să lucreze singură, „*nu se poate*“ ca nivelul salariilor și a rentabilității capitalului să varieze. Cel mult dacă ei admit că nivelul salariilor poate varia dela țară la țară; iar dacă există o diferențiere, aceasta se datorește unei superiorități naturale, (muncitori mai pricepuți, riscuri de capital mai mici, etc.), care nu poate fi înlăturată pe cale artificială.

Urmând metoda de până acum, să intrăm dela început în concret și să vedem ce constatăm prin cercetarea realității. Se constată mai întâiu un lucru: *atât salariile medii cât și rentabilitatea capitalului sunt mai mari în industrie decât în agricultură și în general mai mari în activitățile cu productivitate mai mare decât în cele cu productivitate mai mică.*

Astfel chiar la noi în țară, salariul mediu în industrie este de 28.800 lei față de numai 10.300 lei în găricultură ; iar rentabilitatea medie a capitalului în industrie este de 11.7% față de numai 6% în agricultură.

Trecând la Statele-Unite, ne referim la mărturia lui Ford. Putem să nu admitem în întregime principiile și aforismele acestuia, însă un lucru nu-i putem contesta : spiritul de observație. Așa în cât, nu putem pune la îndoială afirmațiile lui în ce privește situația agriculturii față de industrie, cu atât mai mult cu cât această situație este văzută de un om care a căpătat, am putea spune, deformația profesiei de industriaș. In cartea sa „Astăzi și mâine“, Ford spune: „Inainte de războiu s'a câștigat ceva parale punând în valoare pământurile virgine ; dar neținând seama nici de aceste operații nici de plus valuta terenurilor, e îndoelnic ca banii așa zis câștigați în agricultura propriu zisă să echivaleze salariile normale ale lucrătorilor din aceeași perioadă...“ Caută fermierul să trăiască la fel cu omul a cărui întreagă activitate este prinsă în industrie ; dar *agricultura*, așa cum e organizată acum, nu permite înfăptuirea acestei dorințe. Ea nu a permis-o niciodată. Foarte puțini oameni au câștigat parale dedându-se agriculturii. Această afirmație poate ar părea că e în contradicție cu faptele acceptate. Fermierii cari atârnă de o singură recoltă, n'au câștigat niciodată bani. Incepând pe terenuri virgine, au vândut odată cu recoltele întreaga fertilitate a pământului lor, adică și-au vândut capitalul. Cele mai frumoase câștiguri ale lor provin din vânzarea treptată a pământurilor lor. Dar fiecare cumpărător nou a cumpărat ceva de o valoare mai mică, deși a plătit un preț mai urcat, căci pământul devine în fiecare an mai puțin fertil... In multe state altădată agricole, se văd azi o mulțime de ferme părăsite, ca în alte state puțuri de petrol“. (Aceste rânduri servesc și ca o nouă documentare în chestiunea dacă în Statele-Unite sporul de capital specific a putut aduce sau nu agricultura la nivelul de productivitate al industriei).

Să vedem atunci întru cât această diferențiere — atât în ce privește salariul mediu, cât și în ce privește rentabilitatea capitalului — nu poate proveni decât din cauze artificiale, așa cum pretind economiștii clasici

Incepând cu faimoasa capacitate a personalului, e adevarat că au fost cândva vremuri, când piața muncii nu putea oferi destule posibilități pentru găsirea personalului ce ar fi putut trece în activitățile mai productive. Dar acele vremuri au trecut. Țara noastră ne dă în această privință un exemplu strălucit. Toată industria s'a alimentat și se alimentează din gros cu lucrători extrași din pătura țărănească, aceia care a avut cea mai puțin productivă înde-

letnicire : agricultura. Toată pătura intelectuală s'a alimentat din aceeași populație a satelor, iar dacă acest curent s'a încetinit — am putea chiar spune, s'a oprit—*este nu fiindcă a secat izvorul, ci fiindcă nu mai primește rezervoriul*. Ce este tragedia aceluși tineret, care nu-și poate găsi întrebuințare, alta decât manifestarea acestui surplus de capacități virtuale, cari există în populația agricolă, dar care nu-și poate găsi întrebuințarea în activitățile mai productive ?

Exemplul Japoniei este tot așa de concludent. Știe toată lumea că Japonia și-a întemeiat o industrie, cu ajutorul careia concurează bătrâna industrie a Europei și Americii; iar muncitorii industriali ai Japoniei, provin toți din acea populație care din îndeletnicirile sale anterioare, în special agricole, nu putea scoate decât atât cât să ducă un traiu mizerabil.

De altfel, în industriile din toate părțile lumii, prin mașinism și diviziunea muncii, proporția de specialiști necesari, s'a recus considerabil. Exemplul lui Ford este iarăși concludent. Unde ne-am închipui că ar trebui să fie nevoie de o mai mare proporție de muncitori bine calificați decât în industria automobilelor ? Unde întreaga tehnică intră mai mult în joc ? Și cu toate acestea, încă de la apariția cartii sale „Viata și opera mea“, Ford ne spunea că timpul de ucenicie pentru 43% din lucrătorii săi nu trece de o zi, pentru 36% e cuprins între o zi și o săptămână, pentru 6% între o săptămână și două și numai 15% din lucrători au nevoie de un timp de ucenicie ce trece de două săptămâni. (Numai la 1% trece de un an).

Iată deci ur caz când e vorba de lucrători cari, am putea spune, *se iua de pe stradă*. Și cu toate acestea, știe oricine că salariile în întreprinderea lui Ford, sunt atât de ridicate față de celelalte întreprinderi din America, încât atunci când președintele Roosevelt a voit să-i impună anume condiții în contractul colectiv de muncă, a fost destul ca Ford să amenințe că va accepta aceste condiții, pe cari legal nu le putea respinge, dar va scădea salariile lucrătorilor săi la nivelul celorlalte întreprinderi, pentru ca nu Ford ci președintele Roosevelt, cel înarmat cu puteri discreționare, să cedeze.

Cari au fost mijloacele „artificiale“, cari au silit pe Ford să plătească lucrătorilor săi salarii mai ridicate decât în celelalte întreprinderi ?

Am arătat pe de altă parte, că și în ce privește rentabilitatea capitalului, există o diferențiere între industrie și agricultură. Ne întrebăm atunci : întrucât există motive de superioritate *naturală*, pentru ca rentabilitatea capitalului să fie mai mare în industrie decât în agricultură ? Este ris-

cul în industrie mai mare decât în agricultură ? Noi știm că, din contra, în agricultură ploaia și soarele la timp se așteaptă de la Pronia cerească, pe când în industrie numai omul orânduiește lucrurile.

Prin urmare *realitatea contrazice în mod flagrant teoriile economiștilor clasici.*

Noi inginerii, avem obiceiul ca, atunci când se dovedește că rezultatele nu se potrivesc cu teoria, să căutăm dacă nu cumva teoria are vre-o parte slabă. Numai medicii lui Molière se mulțumeau să spuie : acest bolnav trebuie, după știință, să fie mort ; el este mort pentru știință, care nu poate să greșească.

XI. DE CE SE DIFERENȚIAZĂ SALARIILE ȘI RENTABILITATEA CAPITALULUI

Nenumărați sunt acei cari au inventat mișcarea perpetuă : o mașinărie căreia să-i dai drumul și apoi lăsată în voia „forțelor naturale“ să nu se mai oprească. Până acum însă, toate mașinăriile de acest fel s'au oprit ; iar când cercetezi unde e pricina, găsești de obicei, că inventatorul a ținut seamă de toate forțele ce se nasc atunci când mașinaria stă, dar nu s'au gândit la o altă forță, care se naște fără greș, îndată ce mașinaria se pune în mișcare, nu s'au gândit la *forța de frecare.*

Cam același lucru pățim și cu economiștii din școala lui „laissez faire, laissez passer“. Este acest „laissez faire, laissez passer“ tot un fel de mișcare perpetuă : după acești economiști, forțele naturale restabilesc singure orice echilibru care s'a stricat. Ei uită însă o singură forță tot așa de naturală — *inertia* în materie economică și socială — din pricina căreia, atunci când echilibrul s'a rupt, manifestarea prin fapte a acestei ruperi nu se face imediat ; iar revenirea înapoi la starea de echilibru, nu se poate face fără intervenirea unei noi forțe — de multe ori considerabile.

Să ne menținem pe tărâmul pe care îl cercetăm acum. După economiștii clasici, dacă cismarii de pe malul stâng al Tamisei ar câștiga mai mult decât semenii lor de pe malul drept, cei de pe malul drept s'ar muta unul după altul pe malul stâng. Oțerta de cismari pe malul stâng s'ar mări, și prețul ar scădea ; fenomenul invers s'ar produce pe malul drept, unde prețul ar crește, așa încât la un moment dat prețurile s'ar egaliza pe ambele maluri.

Mai întâiu cismarul de pe malul drept al Tamisei, nu află imediat că semenul său de pe malul stâng e în stare să câștige mai mult. (Este această întârziere în manifestarea desechilibrului o primă manifestare a forței de inerție de care am vorbit). Iar când omul nostru a aflat, nu se mută

de pe un mal pe altul decât dacă știe că diferența de câștig e atât de mare, încât „să facă“ să se mute. (Este a doua parte a inerției).

În fine, chiar după ce mișcarea a început, nu se mai stabilește echilibrul de la început, ci un altul; prețurile se egalizează pe ambele maluri ale Tamisei, însă *nu se revine la valoarea de la început*, la valoarea care constituia echilibrul dintâiu, ci se stabilește o nouă valoare, mai mare decât prima, se stabilește un nou echilibru. Nu se poate spune deci că echilibrul se restabilește. Această mică nuanță este foarte importantă.

Tot ca urmare a inerției, pentru ca cineva, deprins să-și plaseze capitalurile disponibile într'o anumită afacere, să se notărească să-l plaseze într'o afacere nouă, trebuie să fie convins că rentabilitatea în această nouă afacere va fi *apreciabil mai mare* decât în prima. Și încă și atunci se produce același fenomen de deprindere, același fenomen, că să zicem așa, de vad — capitalistul rămâne la afacerea cu care s'a deprins.

Tot ca urmare a inerției, un patron nu se hotărăște să înlocuiască un lucrător, cu care s'a deprins; numai pentru o mică diferență de salariu; ba uneori nu se hotărăște să-l înlocuiască, ori cât de puțin i s'ar oferi un altul. Căci primul îndeplinește o condiție, pe care nu o poate îndeplini nimeni altul: stăpânul s'a deprins cu el. Și acesta nu e de loc un fenomen artificial, ci foarte natural. În mod analog se crează cea ce s'a numit vadul comercial; publicul preferă o marfă cu care s'a deprins, chiar dacă i se oferă mai puțin o alta de aceeași calitate. În mod analog capitalistul preferă să-și plaseze, chiar cu oarecare sacrificiu, banii într'o întreprindere care dă o rentabilitate mai redusă decât într'una nouă, care ar face concurență celei dintâi.

Se nasc astfel *monopoluri naturale*, cari se pun de-a curmezișul funcționării nestânjenite a legii cererii și a ofertei, în forma ei simplistă formulată de economiștii clasici. Grație acestor monopoluri, indiferent de orice considerație de precepere a lucrătorilor, sau de rizic al capitalului, *anumite situații privilegiate, câștigate cândva, se mențin*.

Considerate ca un tot, aceste situații privilegiate s'au produs din două pricini: regimul colonial și progresele industriale.

Ch. Gide ne spune că, în timpurile coloniale „se credea că coloniile nu aveau alt rost decât de a aduce câștiguri metropolei, cumpărându-i, cât mai scump, produsele manufacturate și vânzându-i, cât mai ieftin, mărfurile coloniale“. S'a creat atunci raporturi *de schimb* independente de orice considerații referitoare la condițiile *de producție* a mărfurilor. Nu legea cererii și a ofertei a hotărât, ci legea celui mai tare.

Iar produsul muncii unui om din metropolă a fost schimbat cu produsul muncii a 10 sau 100 oameni din colonie.

Pe măsură ce aceste raporturi de schimb se intensificau, pe aceeași măsură acei producători din metropolă, cari aveau aceleași îndeletniciri ca acei din colonii, veneau în concurență cu aceștia și erau siliți să scoabă prețurile lor la cele din colonii. S'a produs atunci diferențierea în interiorul teritoriului metropolitan între prețurile articolelor produse pentru coloni și cele cari se produceau și în colonii.

Atunci, producătorii metropolitanii ce veneau în concurență cu cei din colonii au luptat în primul rând să obțină o diferențiere *pe cale de măsuri legislative*, între prețul produselor lor și al celor coloniale, diferențiere care am constatat că se menține și azi, (confirmând încă o dată ceea ce am spus despre inerție).

Astfel Anglia, țara clasică a liberschimbismului, a menținut drepturile vamale urcate pentru cereale până la 1846. În tot acest timp, ne spune Ch. Gide, „lordii Angliei, stăpâni prin drept de cucerire a aproape tuturor pământurilor regatului, respingeau grâul străin pentru a vinde *mai scump* pe al lor“. Mai scump decât ce? Decât grâul venit din coloni. Nu scump față de produsele industriale. Un fenomen identic s'a petrecut înainte de război cu agrarienii din Germania, — fără a vorbi de ce s'a petrecut peste tot acum după război.

În același timp s'a produs în metropolă o deplasare din ce în ce mai accentuată a producătorilor de mărfuri ce se găseau și în colonii spre cele destinate coloniilor; s'a produs în special o deplasare de la agricultură spre industrie, s'a intensificat procesul de industrializare a metropolei.

Exemplul iarăși al Angliei, care din țară agricolă s'a transformat în țară exclusiv industrială, este edificator.

Dar nu numai o anumită pătură din populația metropolei venea în concurență cu producătorii din colonii; aprovizionarea cu anumite produse, în special cu cele agricole, se făcea și din alte țări, cari nu erau colonii și cărora nu li se putea impune anume relații de prețuri. *De data aceasta a intervenit legea cererii și a ofertei*. Metropoia, după ce prin legea celui mai tare isbutise să-și creze un puternic izvor de aprovizionare cu prețurile stabilite de ea, făcea să intervie legea cererii și a ofertei, pentru a sili pe cei cărora nu le putea aplica legea celui mai tare, să-i vândă produsele cu prețurile coloniale, adică în realitate tot cu prețurile stabilite de metropolă pentru colonii. Legea cererii și a ofertei a devenit astfel mijlocul prin care unele țări au putut fi supuse, din punctul de vedere economic, regimului colonial, rămânând din punctul de vedere politic în stare de independență față de metropolă. Iar când procesul de industrializare a mers mai departe și a cuprins mai multe țări, unele din țări-

rile așa zise independente au fost supuse, din punct de vedere economic, unui regim colonial sui-generis, adică au avut mai multe metropole.

După aceasta s'a ivit un alt fenomen, al înțelegerilor formale sau tacite, pentru a suprima concurența.

Legea cererii și a ofertei nu poate funcționa atâta vreme cât concurența e înlăturată. Și dacă înțelegerile formale în scop de a înlătura concurența pot fi socotite ca ceva artificial (la care de altfel au recurs cele mai protecționiste State, dacă nu altfel, cel puțin prin cunoscutele fixări de zone de influență), în orice caz înțelegerile *tacite* nu pot fi decât un alt fenomen *natural* de care economiștii clasici nu au ținut seama în socotelile lor. Chiar înțelegerile formale nu ar fi posibile fără preexistența unei puternice tendințe naturale la înțelegere.

Și atunci câștigul trebuia împărțit între capital și personal.

Este știut că cel care câștigă mai mult este dispus să dea mai mult (ce sunt gratificațiile ce se distribuie la bilanț decât manifestarea acestui fenomen și el nu artificial, ci foarte natural?) Intreprinderile cari câștigau mai mult prin regimul colonial, făceau să participe personalul la aceste câștiguri sporite prin sporirea salariului mediu, negreșit capitalul oprindu-și și pentru sine o remunerare sporită.

Iată originea discriminării între salariile și remunerația capitalului din industrie de o parte, și din agricultură de alta, discriminare care juca în favoarea industriei.

Dar și în industrie se producea o nouă discriminare. Progresele industriale se realizau prin mijloace de producție din ce în ce mai perfecționate puse la îndemâna lucrătorilor. Aceaste se făceau, în general, prin sporirea capitalului pe cap de lucrător, sau după termenul d-lui M. Manoilescu, *prin sporirea capitalului specific*. După cele spuse mai sus, era natural ca, acel care dispunea de capitaluri, să ceară o *rentabilitate sporită* față de întreprinderile existente.

Rentabilitatea sporită este și azi singurul factor care hotărăște capitalul să se avânte în investiții pe un tărâm nou, în investiții de perfecționare. Noi cel puțin nu cunoaștem un singur caz când Consiliul de Ad-ție al unei Societăți s'ar fi dus la Adunarea Generală pentru a cere o sporire de capital, fără a o justifica printr'un spor al rentabilității. Iată prin urmare de ce în mod natural rentabilitatea capitalului în industriile cu un capital specific mai mare a trebuit în general să fie și ea mai mare. Iar când, din diferite împrejurări s'a produs o scădere treptată a dobânzilor, s'a produs o scădere generală a rentabilității capitalului, *păstrându-se discriminarea în favoarea industriilor cu un capital specific mai mare.* În acelaș timp, chiar dacă la început capitalul nu

a făcut să profite și munca de sporul de productivitate, chiar dacă la început s'au păstrat salariile medii, cu timpul fie că din pricina acelei bune dispoziții, de care am vorbit, capitalul a făcut de bună voie și muncii parte la supra câștig, fie că munca a isbutit să silească ea capitalul să-i facă parte. Așa încât *progresele industriale în general, au atras în mod natural o diferențiere în favoarea industriilor cu un capital specific mai mare, atât în ce privește salariile medii cât și rentabilitatea capitalului.*

Și atunci dacă ne întoarcem la formula d-lui M. Manoilescu, — productivitatea este egală cu salariul mijlociu plus produsul dintre capitalul specific și rentabilitatea capitalului — vedem că odată ce capitalul specific se mărește, se măresc și ceilalți factori cari intră în joc — salariile mijlocii și rentabilitatea capitalului — așa încât putem spune că *în general, activitățile în cari capitalul specific e mai mare, au și o productivitate mai mare.* Am văzut însă că pentru fiecare activitate, la un moment dat este o limită a capitalului specific mai redus și deci și o productivitate mai redusă. și de posibilitatea de a asigura o rentabilitate sporită, atunci când e vorba de sporirea capitalului existent). De unde reiese *diferențierea productivităților în diferite ramuri de activitate.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj XII. PARTEA STATULUI

Am spus că deocamdată d. M. Manoilescu a cuprins în partea capitalului și partea pe care și-o ia, sub formă de impozite și taxe, Statul și autoritățile.

Această parte a Statului și a autorităților — pe care pentru prescurtare o vom numi de aici înainte numai partea Statului — am vedea că *atunci când se sporește capital-schimbului dintre popoare.*

Rolul părții Statului începe încă de la fixarea productivității. Conform principiului după care *Statul ia banii de acolo unde sunt*, partea Statului e cu atât mai mare cu cât productivitatea este mai mare.

De aceea Statul are interes, pentru motive fiscale, ca productivitatea să fie cât mai mare. Din această pricină, dacă în formula productivității am introduce pe lângă cei trei factori — salariile mijlocii, capitalul specific și rentabilitatea capitalului — și pe acest de al patrulea factor — partea Statului, — joacă un rol foarte însemnat în chestiunea *lul specific și partea Statului se mărește*, așa încât partea Statului intervine în același sens ca și ceilalți factori, sporește productivitatea odată cu sporirea capitalului specific. Nu numai atât; Statul având interes ca productivitatea să fie cât mai mare, are interes și să se opuié ori căreji cauze

care ar tinde la reducerea unei productivități existente. Cu cât un Stat propovăduiește mai mult liberschimbismul, cu atât ia toate măsurile ca factorii cari influențează în rău productivitatea în interior să se micșoreze. De aceia vedem astfel de State subvenționând pe *discocupați* — să ne fie permis a întrebunța acest termen în locul barbarului „*so-meur*“ — pentru a nu lăsa ca salariile mijolcii să scadă de aceia vom vedea guvernele din Apus intervenind în toate afacerile în cari e interesat capitalul conaționalilor, pentru a nu lăsa să scadă rentabilitatea capitalului.

Dar această parte a Statului mai are o lature :

În valoarea produselor se cuprinde, — se încorporează, cum se spune în teoria pretului de cost, — și partea Statului. Nu producătorul, ci consumatorul este acela care plătește impozitele și taxele percepute de Stat și autorități. Toate impozitele și taxele încorporate într'un produs importat, sânt plătite de fapt de supușii Statului importator. *Dacă impozitele percepute la mărfurile importate ar fi egale cu cele percepute la mărfurile exportate, s'ar face compensație. Însă imediat ce există o diferență, aceasta constituie un impozit plătit unui Stat străin.* Acest impozit se plătește chiar dacă există o taxă vamală cu caracter fiscal, destinată adică să compenseze impozitele neîncasate de Statul importator. Astfel de taxe nu servesc decât sa puie pe cetățenii unei țări să plătească de două ori impozitul : odată țării de origină, prin prețul plătit producătorului străin și a doua oară Statului căruia aparțin, prin taxa plătită la vamă. Este acesta un lucru foarte important, de care nu știm a se fi preocupat nici chiar preconizatorii protectionismului : supușii unui Stat siliți să plătească impozite *unui alt Stat*, așa încât primui Stat își vede redusă materia impozabilă, și nu numai că întreține cu munca supușilor săi viața *superioară* a aitor State, dar e silit să aplice un procent mai redus la impozitele ce percepe pentru nevoile sale. Se creiază astfel o diferențiere și între State, unele își sporesc veniturile din impozitele percepute și peste granițe, altele își văd reduse și mai mult chiar izvoarele de venituri, așa reduse cum sânt.

Cercetând această chestiune a părții Statului pe baza formulelor de productivitate, constatăm două lucruri :

Mai întâi, dacă atunci când productivitatea e mai mare rentabilitatea capitalului e mai mare, cu atât mai mult *Statul ia procentual mai mult la o marfă a cărei productivitate e mai mare*. La mărfurile cu productivitate mică, Statul nu ia nimic, sau aproape nimic, așa cum se întâmplă cu produsele noastre agricole. La mărfurile cu productivitate mare, *procentul de impozite este foarte mare*. Este aplicarea mai de mult a principiului progresivității, care acum în urmă a început să se aplice și la impozitele directe. Prin

urmare un Stat care exportă mărfuri de mare productivitate și importă mărfuri de mică productivitate, deși valoarea exportului egalează pe a importului, *percepe dela supușii cărora le trimite mărfurile, impozite mai mari decât plătește la mărfurile ce primește*; căci la mărfurile exportate de acest Stat, procentul de impozit e mai mare decât la mărfurile importate.

Al doilea, produsele industriale spre deosebire de cele agricole, trec prin mai multe mâini înainte de a ajunge în fiecare produs, așa încât la cel de al doilea mai percepe odată impozitele percepute la primul (dacă nu cumva prin jocul productivității arătat mai sus, ele nu sunt sporite) și așa mai departe. Dacă un obiect trece printr'o primă fază *A* după care costă n sute lei, Statul percepe la acești lei $p\%$, deci $p \times n$ lei. Dacă după aceasta trece printr'o a doua fază *B* care costă m lei, costul obiectului eșit din a doua fază se va compune din costul celor două faze, adică va fi $n + m$ lei. Dacă Statul menține procentul p pentru partea sa, impozitul obiectului eșit din a doua fază va fi $p(n + m)$ sau $p \times n + p \times m$. Însă cei n lei costul după prima fază cuprindea în sine impozitul primei faze, care a fost $p \times n$. Așa încât după a doua fază, Statul încasează încă odată impozitul $p \times n$ al primei faze. După a treia fază, va încasa de trei ori impozitul primei faze și de două ori pe al celei de a doua faze și așa mai departe. Prin urmare, *un Stat care exportă mărfuri cu o fabricație complexă, încasează de mai multe ori același impozit și cu atât de mai multe ori cu cât fabricația e mai complexă*. Iar dacă în schimb importă materii brute, cari nu au putut trece prin mai multe mâini, plătește numai impozitul primitiv la materia brută, deci un și mai mare izvor de diferențiere în favoarea Statelor industriale.

Ne oprim deocamdată aici cu cercetarea acestei chestiuni a părții Statului, chestiune care ar merita să fie aprofundată mult mai mult, deoarece se vede că ea poate explica foarte mult de ce unele State pot să suporte cheltueli cari sporesc mult buna stare în interiorul lor, și grație cărora munca fiecăruia poate deveni mult mai spornică, iar ale State sunt silite să lăncezească, nu-și pot îndeplini cele mai elementare îndatoriri, nici măcar pe cele referitoare la apărarea națională, iar din pricina deficienței Statului, munca fiecăruia se cheltuește înzadar.

XIII. — DE CE GRANITELE POLITICE IMPLICĂ ȘI GRANITE ECONOMICE

A priori vorbind, ar părea că nu ar trebui să fie nici un motiv ca, acolo unde există o graniță politică, să existe și

granită economică. Aceasta este, în special, teoria liberschimbismului în general și a Genevei în special.

Am arătat însă mai sus (Cap. VI) cum fiecare țară are o productivitate medie proprie, așa în cât *din această diferențiere a productivităților IN INTERIORUL GRANITELOR POLITICE trebuie să se nască și o diferențiere economică a diferitelor țări*. Linia, care pe hartă înseamnă hotarele politice ale unei țări oarecare, mărginește în același timp un ținut, care are o anumită productivitate medie, o anumită caracteristică de ordin economic. De aceea **IN MOD NATURAL HOTARUL POLITIC NU ESTE NUMAI HOTAR POLITIC, CI ȘI ECONOMIC**.

Să tratăm mai pe larg acest lucru, pornind de la cea de-a doua formulă a productivității, în care vom introduce în mod explicit partea Statului și autorităților constituite. (Se știe că d. M. Manoilescu cuprinde această parte a Statului în renta capitalului). Vom porni adică de la formula

$$p + s + q \cdot x = i,$$

care prin vorbe s'ar traduce astfel :

Productivitatea este suma a trei elemente :

(s) *salariul mediu* al lucrătorilor ;

(q. x) *Produsul dintre capitalul specific* (capitalul investit pe cap de lucrător) și *rentabilitatea capitalului investit* ;

i) *Impozitele și celelalte drepturi luate de Stat* (și alte autorități constituite) socotite pe cap de muncitor, adică aceea ce vom numi *impozitul specific*.

Productivitatea medie fiind media productivităților în diferite ramuri de activitate ale unei țări, este evident că ea se va exprima printr'o formulă identică, în care va intra *salariul mediu în țară, capitalul specific mediu și impozitul specific mediu*.

Cu cât productivitățile diferitelor ramuri de activitate dintr'o țară vor fi mai mari, cu atât productivitatea medie va fi mai mare, și atunci și salariile medii vor putea fi mai mari și rentabilitatea medie a capitalului va putea fi mai mare și *impozitele pe cari Statul le scoate pe cap de producător vor fi mai mari*.

Aceasta explică încăodată de ce productivitatea, așa cum a fost definită de d. Mihail Manoilescu — raportul dintre valoarea netă produsă și numărul celor ce au produs-o — este aceea, care determină *interesul* național al diferitelor ramuri de activitate.

Formula însă ne mai arată un lucru : *cu cât productivitatea medie va fi mai mare, cu atât buna stare generală a țării va fi mai mare*. De sigur vor putea exista distribuții defectuoase, cari de exemplu să dea prea mult capitalului în

dauna muncitorilor ; însă aceasta este o simplă chestiune interioară. *In total țara, în marginile granițelor sale politice, va dispune pentru împărțirea între diferitele straturi ale populației, de sume cu atât mai mari, cu cât mai mare va fi productivitatea sa medie.* Și în special, cu cât productivitatea medie va fi mai mare, cu atât țara va dispune de o mai însemnată materie impozabilă, va dispune de mai multe mijloace pentru îndeplinirea nevoilor sale. Acesta este lucrul cel mai important : Statele cu productivitate medie mai mare vor avea bugete mai mari ; vor putea spori utilajul național, așa ca munca în interiorul granițelor lor să fie mai spornică, vor putea întreține o armată mai puternică — dominația economică având ca urmare dominația politică — și vor putea face chiar liberalități față de populația lor, pe cari nu le vor putea face țările cu productivitate medie redusă.

În această privință d. M. Manoilescu spune : „Din pricina sistemului fiscal, și din alte pricini — un oraș într'un Stat mare împarte cu țara întreagă tot ce câștigă. Un Stat mic, mare cât un oraș, păstrează totul pentru el“.

Așa în cât, sunt trei factori puternici, ale căror interese, divergente în alte direcții, converg în a cere ca productivitatea medie a țării să fie cât mai mare : pătura muncitoare, capitaliștii și Statul însuși. Statul, chiar dacă n'ar fi supus înjunctiunilor celor două clase — muncitorimea și capitaliștii — și încă în interesul său propriu trebuie să caute ca productivitatea medie să fie cât mai mare în cuprinsul său. Și vice-versa : tot așa ar proceda, dacă nu ar dicta-o interesul său, căci i s'ar impune de cei doi factori, azi hotărâtori, muncitorimea și capitaliștii.

Și atunci, există o situație de fapt : fiecare țară constituie o unitate economică, având o anumită productivitate medie. Deci avem țări cu productivitate medie mai mare, pe cari le vom numi înaintate sau, din pricină că productivitatea e mai mare în industrie, industriale. Avem țări cu productivitate medie mai mică, pe cari le vom numi înapoiate sau agricole. Va fi atunci natural ca țările cu productivitate redusă să caute să și-o ridice.

În această situație, țările înapoiate nu văd de cât două eșuri : *Ori țările industriale plătesc pentru produsele agricole prețuri mai mari, ori țările înapoiate încep să caute să producă singure mărfurile de mare productivitate, pe cari până acum le aduceau din afară.* În primul caz se poate menține, ca să zicem așa, structura economică a celor două categorii de țări, modificând re'ațiile de schimb ; în al doilea caz se mențin raporturile de schimb, însă se modifică structura economică, țările agricole tinzând să se industrializeze, iar țările industriale se văd lipsite de parte din debușeurile lor.

Însă țărilor industriale, stăpânite de egoism, nu le convine nici o soluție, nici alta. Noi Români, în special, am putut constata în ultimul timp, cum nu numai că disparitatea dintre prețurile industriale și agricole nu s'a redus, dar chiar s'a sporit. În ultimii trei ani prețul *relativ* al produselor ce importăm, față de al produselor ce exportăm, s'a dublat. Iar în ultimul timp am avut o sporire nouă, ce va apare în statisticile anului 1935.

În aceste condițiuni lumea este împărțită în două : țări cari tind să-și sporească productivitatea medie și țări cari se opun la aceasta. *Războiul economic există de fapt, fără a fi declarat în formă.*

În acest război nu țările înapoiate sânt cele ce au luat ofensiva. Ele lasă țările înaintate să facă ce vor la ele acasă. Țările înapoiate vor însă un lucru; să fie și ele stăpâne în casa lor, să facă și ele în interiorul gospodăriei lor aceea ce cred de cuviință pentru a ajunge la o situație mai bună. Iar țările înaintate sânt acelea cari vor să le împiedece dela acest lucru. Deci *țările înaintate sânt în ofensivă. Ele se opun la o lege a naturii, care cere ca diferențele de nivel să tindă să dispară.*

Acest lucru este foarte important, de oarece prin „împuierea urechilor“, cum zice Românul, (expresie care ar traduce pe „le bourrage du crâne“ din limba franceză) s'a isbutit să se răspândească tocmai ideea contrară. Se țipă peste tot că țările înapoiate, cari tind să se industrializeze, „vor să se opuiе legilor naturii“ și că au luat ofensiva, declarând război vamal țărilor înaintate.

Însă, pe când în războiul obicinuit ambele părți întrebuințează aceleași arme, acest război economic, acest război de nivelare a productivităților, se duce cu arme deosebite. Țările înaintate întrebuințează anumite arme, țările înapoiate au la îndemână alte arme, cunoscute sub denumirea generală de protecționism. Am văzut, cari au fost în timpurile de mai nainte armele întrebuințate de țările înaintate. Azi încă au rămas din acestea presiunea capitalului, campania de demoralizare a adversarului — fie convingându-l de superioritatea produselor streine, fie convingându-l de incapacitatea lui de a face același lucru ca streinul — și în fine propaganda în potriva singurei arme, ce a rămas la îndemâna țărilor cu productivitate redusă, în potriva taxelor vamale, cari sânt declarate și ineficace și vătămătoare pentru omenire, deci imorale! Așa în cât țările înaintate sânt îndreptățite la nevoie să aplice sancțiuni, pentru a împiedeca măsurile de protecționism luate de țările înapoiate.

La aceste arme, folosite de țările înaintate, s'a adăogat în timpul din urmă *obligarea Statelor înapoiate să suporte aceleași sarcini sociale ca și cele cu productivitate medie*

sporită, așa în cât să fie silite să ridice prețul de cost al produselor indigene. Exemplul Japoniei este concludent: câtă vreme populația acesteia scotea din îndeletnicirile agricole o remunerație de mizerie, nu avea nimeni nimic de zis. Atunci însă când populația ei a început să treacă în industrie, mulțumindu-se cu o productivitate abia puțin mai mare de cât în agricultură, s'au răsvrătit toate țările industriale. *Muncitorul industrial japonez nu are dreptul să aibă pretenții mai mici ca cel din țările vechi; numai cel agricol are acest drept.* Internaționalele muncitorești, din acest punct de vedere, sânt și ele mijloace întrebuintate pentru a împiedeca industrializarea țărilor agricole!

XIV. — INCHEIERE

Rezumând cele spuse până acum, constatăm că teoria liberului schimb se bizuie pe un sofism, care a fost scos la iveală de d. M. Manoilescu. In același timp d-sa a stabilit adevărata lege, care trebuie să cărmuiască schimbul între popoare.

D-sa a stabilit că, *atunci când o țară trebuie să se decidă între a importa o marfă și a o produce singură, în cum-până nu trebuie să intre raportul de producție sau concurență față de o altă țară, ci numai raportul de producție între marfa în chestiune și aceea care trebuie să fie exportată pentru a desăvârși schimbul.* Dacă de exemplu e vorba să producem singuri sau să importăm cărbuni, puțin trebuie să ne pese dacă străinii pot produce cărbunii mai eften sau mai scump de cât noi; puțin trebuie să ne pese dacă streinii ni-i oferă mai eften sau mai scump de cât ne costă cărbunii indigeni. Ceeace trebuie să intre în cumpană este cât trebuie să muncim ca să producem o anumită cantitate de cărbuni și cât, ca să producem grâul, ce trebuie să trimitem peste graniță, dacă voim să aducem aceeași cantitate de cărbuni din străinătate.

Nu costul în LEI-MONEDA trebuie să ne intereseze, ci costul în LEU-MUNCA lucru pe care au început azi să-l priceapă la noi cei mai aprigi apărători ai liberschimbismului

D. M. Manoilescu nu s'a mărginit însă să restabilească adevărul, arătând punctul fals pe care se bazează teoria liberului schimb. D-sa a găsit mijlocul prin care să se poată măsura acel raport de producție între marfa în discuție și aceea pe care trebuie să o dăm în schimb, raport pe baza căruia urmează să ne hotărâm pentru producția directă în țară sau pentru import. *D-sa a găsit, ca să zicem așa, acel leu-muncă, care trebuie să înlocuiască leul-monedă în socotelile asupra comerțului exterior.* Acest mijloc de măsurătoare e dat de „productivitate”, adică de raportul dintre va-

loarea produsă de munca unor anumiți oameni și numărul acelor oameni.

Și atunci, o țară are interes să importe o marfă ori de câte ori productivitatea mărfii respective în acea țară este mai mică decât a mărfii ce trebuie să dea în schimb și vice-versa, trebuie să caute să o producă singură, oricâteori marfa ce dă în schimb are o productivitate mai mică. *Cu alte cuvinte țările au interes să producă mărfuri de mare productivitate și să importe mărfuri de mică productivitate.* Ceva mai mult; cu cât țările produc mărfuri de mai mare productivitate cu atât buna stare generală a lor este mai mare. Din toate punctele de vedere țările au interes să-și ridice coeficientul mijlociu de productivitate, adică mijlocia productivității îndeletnicirilor locuitorilor lor.

Din cercetarea coeficienților de productivitate reiese o sumă de lucruri foarte interesante, precum:

a) În general productivitatea în agricultură este mult mai mică de cât în industrie.

b) Productivitatea în industrie variază și ea, existând industrii cu productivitate mai mică și industrii cu productivitate mai mare.

c) În țările industriale productivitatea în agricultură este mai mare de cât în țările cu caracter agricol.

Reiese de aci, că fie care țară își are coeficientul său mediu de productivitate, așa în cât *granițele politice sânt și granițe economice*, cari închid un teritoriu pe cuprinsul căruia există un anumit coeficient mediu de productivitate. Dacă atunci, pe o hartă geografică am înfățișa țările printr'o serie de platouri ale căror înălțimi ar fi proporționale cu coeficienții lor de productivitate medie, vom obține o *hartă a propășirii economice a lumii*. Intr'o asemenea hartă în relief, România ar fi reprezentată printr'un șes întins, alături de platoul german, de cel francez și de cel mai înalt, platoul englez, care ar domina Europa întreagă. O astfel de hartă ar da o imagine potrivită și din alt punct de vedere, întrucât ideea de înălțime reprezintă în acelaș timp și ideea de dominație economică!

Însă, țările având interes să aibă un coeficient mediu de productivitate cât mai mare, în mod natural cele ce au astfel de coeficient mic vor căta să-l sporească părăsind îndeletnicirile de mică productivitate și trecând la acele îndeletniciri, cari oferă productivități mai ridicate. *Aceasta însă isbește într'o stare oarecum privilegiată a țărilor cu productivitate ridicată, de oarece primele țări vor căuta să importe mai puține mărfuri de mare productivitate, vor scoate deci cantitățile respective din producția țărilor înaintate și le vor sili să-și reducă productivitatea medie. Ridicarea productivității medii a țărilor înapoiate aduce după sine scoborirea productivității medii a țărilor înaintate.*

Afară numai dacă... De oarece mai este și un dacă... Țările înaintate pot ridica coeficientul mediu de productivitate al țărilor înapoiate cumpărându-le mai scump produsele. Prin aceasta țările înapoiate nu mai au interes să se dea la unele din îndeletnicirile țărilor înaintate, așa în cât ridicarea coeficientului mediu de productivitate al uneia nu înseamnă și scoborârea coeficientului mediu de productivitate al alteia. Inșă țările înaintate nu vor să înțieagă acest lucru și luptă cu îndârjire pentru a împiedeca aceea ce de fapt constituie propășirea țărilor înapoiate.

În fața acestei situații nu rămâne țărilor înapoiate de cât să treacă la îndeletniciri mai productive, chiar dacă prin aceasta se scoboară coeficientul de productivitate ale altor țări, ceea ce constituie în orice caz un inevitabil act de mai bună împărțire între oameni a produsului muncii lor.

Inseamnă aceasta autarhie? D. M. Manoilescu răspunde categoric „NU”. Nu trebuie să ne închipuim că protecționismul va avea ca urmare suprimarea schimbului între popoare. După teoriile d-lui M. Manoilescu protecționismul nu trebuie de cât să schimbe *criteriul de schimb, diferența de potențial care produce curentele de schimb*, cum am zice noi inginerii. *In loc ca diferența de preț între țară și streinătate să fie aceea care provoacă schimbul internațional, provocarea să vie dela diferența de productivitate între mărfuri în interiorul aceleiași țări.* După teoria liberului schimb schimbul internațional trebuie să se producă atunci când o țară poate vinde o marfa mai eftin decât o poate produce o alta. După teoria productivității a d-lui M. Manoilescu schimbul se va produce ori de câte ori se vor găsi două țări, una în care productivitatea unei mărfi A să fie mai mare decât a altei mărfi B, și alta în care productivitatea mărfii B să fie mai mare decât a mărfii A.

Dar dacă nu se va găsi acest lucru? În acest caz țara care trebuie să dea marfa de mai mică productivitate va renunța la schimb, va căuta să-și producă singură marfa de mare productivitate și va lăsa pe cealaltă țară să se descuree cum o ști. D. M. Manoilescu întoarce vorba economiștilor clasici, cari spun că, atunci când o țară nu poate produce o marfă decât în condiții de inferioritate față de alta, „*să caute să facă altceva*”. D. M. Manoilescu dovedește ca țara înaintată, lipsită de deuseul țării înapoiate, este aceea care trebuie „*să caute să facă altceva*”. Și anume, lipsită de deuseu pentru o parte din marfa de o anumită productivitate, să caute să întrebuițeze mijloacele devenite disponibile pentru producerea unei mărfi de o și mai mare productivitate. Căci progresul duce la mărfuri de productivități din ce în ce mai mari. Prin aceasta se ajunge la sporirea productivității țării înapoiate, fără a micșora pe acela al țării înaintate, ci din contră mărindu-l.

Mai rămâne un lucru : în acest caz țara înaintată va trebui să aplice unul din preceptele lui Ford și să caute ca, *de beneficiul rezultat să profite și clienții săi, adică țările înapoiate*. Cu alte cuvinte, țara înaintată va trebui să scadă prețul produselor sale, așa ca denivelările de productivitate între țări să fie mai mici ca cele de mai înainte. În caz contrar țările înapoiate vor urma strădaniile lor pentru reducerea diferențelor de productivitate între țări, iar starea de război de azi va continua.

De către unii autori s'a comparat „Teoria protecționismului“ a d-lui M. Manoilescu cu „Capitalul“ lui Marx, spunându-se că „*Teoria protecționismului“ va fi pentru națiunile înapoiate, exploatate azi de țările înaintate, aceea ce a fost „Capitalul“ pentru pătura muncitorească exploatată de clasa capitalistă*“. Azi între clasa capitalistă și muncitorime, dacă nu s'a stabilit o stare de armonie, se tinde în orice caz spre o astfel de stare.

Dacă și „Teoria protecționismului“ a d-lui M. Manoilescu va isbui să deschidă ochii, nu atât națiunilor înapoiate, cât celor mai înaintate, și prin aceasta să îndrumeze orne-nirea spre o stare de armonie economică între popoare, se va putea spune despre d-sa „*într'adevăr fericit este*“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BIBL. UNIV. CLUJ

3566 - 4 IX. 1936

RENTIER LIBRAL